

PW-IHAR-PIB: „Ulepszanie Roślin dla Zrównoważonych
AgroEkoSystemów, Wysokiej Jakości Żywności i Produkcji
Roślinnej na Cele Nieżywnościowe”

Monitorowanie zawartości związków bioaktywnych i antyżywnieniowych w ziarnie zbóż i śrucie rzepaku

Okres realizacji: 2008-2013

Symbol tematu: 3-5-00-0-01; zadanie 5.1

Zespół badawczy:

kierownik tematu: prof. dr hab. Danuta Boros

wykonawcy: cały zespół pracowników

**Samodzielnej Pracowni Oceny Jakości Produktów Roślinnych,
IHAR - PIB w Radzikowie**

Główny cel badawczy

Utworzenie biblioteki składu chemicznego, obejmującego zawartość substancji odżywczych, bioaktywnych i antyżywniowych w ziarnie odmian różnych gatunków zbóż i nasionach odmian rzepaku z Krajowego Rejestru, poznanie zmienności genetycznej oraz interakcji genotypowo-środowiskowej.

Główny cel badawczy cd.

Badania podjęto celem najbardziej właściwego i wszechstronnego wykorzystania w krajowym przetwórstwie spożywczym i paszowym odmian przeznaczonych do uprawy w Polsce .

Badano ziarno odmian takich zbóż jak: pszenicy zwyczajnej, pszenicy twardej, orkisz, płaskurki i samopszy, pszenżyta, żyta, jęczmienia oraz owsa. Szczegółową analizę zmienności składu chemicznego wykonano również w śrutach otrzymanych z nasion odmian rzepaku ozimego.

**Wszystkie zaplanowane cele
badawcze zostały
zrealizowane w 100%.**

Material badawczy

Charakterystykę składu chemicznego wykonano ogółem dla 232 odmian, linii hodowlanych bądź populacji miejscowych różnych gatunków zbóż oraz rzepaku, w tym:

- 38 odmian pszenicy zwyczajnej (*Triticum aestivum* L.) formy ozimej
- 19 odmian pszenicy zwyczajnej (*Triticum aestivum* L.) formy jarej,
- 20 odmian pszenżyta zwyczajnego (*Triticale rimpaii* Wittm.) formy ozimej,
- 9 odmian pszenżyta zwyczajnego (*Triticale rimpaii* Wittm.) formy jarej,
- 18 odmian żyta (*Secale cereale* L.),
- 1 odmiany pszenicy twardej (*Triticum durum* Desf.), formy ozimej,
- 1 odmiany pszenicy orkisz (*Triticum spelta* L.),
- 30 odmian owsa zwyczajnego (*Avena sativa* L.),
- 29 odmian jęczmienia jarego (*Hordeum vulgare* L.),
- 6 populacji samopszy (*Triticum monococcum* L.),
- 16 populacji płaskurki (*Triticum dicoccum* Schrank),
- 45 odmian rzepaku ozimego (*Brassica napus* L.)

Material badawczy

Ziarno wszystkich badanych odmian pszenicy ozimej i jarej, żyta ozimego, pszenżyta ozimego i jarego, pszenicy durum oraz orkiszu pochodziło z doświadczeń WGO, prowadzonych przez COBORU, z trzech różnicowanych rejonów agro-klimatycznych Polski. Analizę odmian jęczmienia jarego wykonano w ziarnie z dwóch kolejnych lat zbioru z jednej lokalizacji doświadczeń WGO. W przypadku rzepaku ozimego materiałem do analiz były próbki nasion zsypane w równych proporcjach wagowych każdej odmiany z 3 miejscowości.

Takie dobranie materiału badawczego pozwoliło na poznanie nie tylko zróżnicowania odmianowego w różnych warunkach uprawy, ale także interakcji genotypowo-środowiskowej odmian tych gatunków zbóż.

Zakres merytoryczny

Monitoring obejmował analizowanie zmienności genetycznej ogółem 16 składników i cech fizycznych ziarna pozwalających na pełną charakterystykę jego wartości odżywczej, prozdrowotnej i paszowej, jak również określenie interakcji genotypowo-środowiskowej.

Analizowane składniki ziarna i inne cechy jakości

Zawartość suchej masy

Składniki odżywcze:

- Białko,
- Składniki mineralne
- Lipidy ogółem,
- Skrobia strawna
- MTZ
- MHL
- Energia brutto (owies)

Składniki bioaktywne:

- Błonnik pokarmowy,
- w tym :
  - nieskrobiowe polisacharydy (WE-NSP; WUE-NSP w tym: arabinoksylany (WE-AX; WUE-AX) i β -glukan
  - lignina Klasona
  - kwasy uronowe, oligocukry (rzepak)
- Alkilorezorcynole
- Lepkość ekstraktu WEV lub/i AEV

Zakres badań

- suma składników odżywczych (SSO)
 $SSO = P + M + L + S$
- wskaźnik właściwości bioaktywnych (WWB)
 $WWB = (\%TDF + \%AR) + (WE - NSP * WEV)$
- wskaźnik wartości paszowej (WWP)
 $WWP = [SSO / (lignina * WEV)]$

Wymierne rezultaty realizacji zadań

- Badania w takim zakresie nie były dotychczas prowadzone w Polsce.
- Poszerzają one zakres badań prowadzonych przez COBORU dając bardziej pełny obraz wartości użytkowej odmian różnych gatunków zbóż oraz rzepaku przeznaczonych do uprawy i wykorzystania w Polsce.
- Realizacja niniejszego zadania daje wymierne korzyści gospodarcze i społeczne.
- Oznaczono wartość odżywczą i prozdrowotną ziarna 170 odmian pszenicy, pszenżyta, żyta, jęczmienia i owsa oraz nasion i śruty 45, a także 25 genotypów płaskurki i samopszy.
- Poznano zawartości białka, składników mineralnych, lipidów, skrobi przyswajalnej oraz alkilorezorcynoli i kompleksu błonnika pokarmowego wraz z jego poszczególnymi komponentami jak również określeniem ich lepkich właściwości.

Wymierne rezultaty realizacji zadań

- Szeroki zakres wykonanych analiz fizyko-chemicznych pozwolił na wskazanie surowców najlepszych do wyrobu produktów spożywczych o wysokich walorach odżywczych oraz wysokiej zawartości składników bioaktywnych, a więc odmian najbardziej przydatnych do produkcji żywności funkcjonalnej, z drugiej zaś strony wskazał odmiany najbardziej przydatne do żywienia zwierząt.
- Generalnie wykazano, że odmiany zbóż, które powinny być najbardziej promowane do wykorzystania w piekarnictwie i przemyśle spożywczym są odmianami niepolecanymi do produkcji pasz dla zwierząt.

Wymierne rezultaty realizacji zadań

- Wskazano odmiany stabilne bądź wrażliwe pod względem składu chemicznego w zależności od warunków glebowo-klimatycznych ich uprawy, co umożliwia dobór odmian najbardziej odpowiednich do uprawy w różnych rejonach glebowo-klimatycznych Polski jak również najbardziej przydatnych do różnych sposobów wykorzystania ziarna.
- Wdrożenie takich odmian do uprawy na większą skalę powinno dać korzyści bezpośrednio rolnikom uprawiającym takie odmiany w postaci wyższych plonów w połączeniu z wyższą ich jakością użytkową, przyczyniając się do zwiększenia ich dochodów z produkcji rolnej.
- Wyższe dochody rolników to korzyść również dla budżetu państwa – odprowadzane wyższe podatki. Jest również zachętą dla innych rolników do sięgania po takie odmiany do uprawy w swoich gospodarstwach. Aktywizuje rolników do uprawy określonych odmian.

Wymierne rezultaty realizacji zadań

- Realizacja tego zadania powinna przenieść także korzyści zdrowotne i żywieniowe.
- Większe wykorzystywanie do produkcji żywności ziarna odmian zbóż o zwiększonej zawartości składników odżywczych, a przede wszystkim tych o działaniu profilaktycznym, prozdrowotnym przyczyni się do poprawy zdrowia naszego społeczeństwa.
- Produkty zbożowe o zwiększonej ilości błonnika i związków współtowarzyszących korzystnie wpływają na obniżenie cholesterolu i glukozy we krwi, zapobiegają powstawaniu chorób serca i cukrzycy oraz niektórych nowotworów, pomagają utrzymać prawidłową wagę ciała.

Prace opublikowane związane z realizacją niniejszego zadania:

1. Boros D. 2011. Zawartość składników odżywczych i bioaktywnych w ziarnie odmian pszenicy zwyczajnej. Agroservis: Zboża – wszechstronne wykorzystanie. Poradnik dla producentów. Wyd. V: 57-66.
2. Boros D. 2011. Charakterystyka ziarna odmian pszenicy i żyta pod względem wartości odżywczej i prozdrowotnej. Broszura zatytułowana: Razowiec polska tradycja. Dobry chleb rodzi się na polu, wydana przez Polski Związek Producentów Roślin Zbożowych, realizujący Program Promocyjny Ziarna Zbóż i Produktów Pełnoziarnistych. Str.: 29-36.
3. Boros D., Kamińska B., Myszka K. 2012. Comparative study on dietary fibre content and composition in hulled oats (*Avena sativa* L.) and their dehulled counterparts. Book of abstracts. Book of Abstracts, 5th International Dietary Fibre Conference, 7-9.05.2012, Rzym, str. 92.
4. Boros D. 2012. Charakterystyka odmian żyta pod względem wartości odżywczej i prozdrowotnej. Międzynarodowy Kongres Rye-Belt, Poznań 23-24.05.2012. Streszczenie w j. polskim oraz j. angielskim dostępne na stronie: <http://www.kws-lochow.pl/print/start/news/article/13062012-zyto-z-perspektywy-2012-miedzynarodowy-kongres-rye-belt.html>
5. Boros D., Myszka K., Wodzyński W. 2012. Wartość odżywcza i prozdrowotna odmian żyta przeznaczonych do uprawy w Polsce. Streszczenia IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej: Jakość a wykorzystanie ziarna zbóż” Puławy, 18-19.10 Abstrakty.2012, str. 9-10.
6. Boros D., Jabłonka O., Myszka K. 2013. Triticale as a source of nutrients and bioactive components - study based on chemical characteristics of 29 varieties currently registered in Poland. Abstract Book, 8th International Triticale Symposium, 10-14.04.2013, Ghent, pp. 47.

W druku jest monografia z całości uzyskanych wyników badań w latach 2008-2013, która będzie rozesłana do hodowców, służb doradczych w ODR oraz ośrodków zajmujących się przetwórstwem rolno-spożywczym.

Rola partnerów w realizacji zadań

- ✓ W całym okresie realizacji zadania ściśle współpracowano z pracownikami Centralnego Ośrodka Badania Odmian Roślin Uprawnych, konsultowano dobór najbardziej właściwego materiału badawczego. Ziarno do badań pochodziło z doświadczeń WGO, z wybranych SDOO, reprezentujących różne rejony glebowo-klimatyczne Polski.
- ✓ Uzyskane wyniki składu chemicznego ziarna odmian zbóż i nasion rzepaku przeznaczonych do uprawy w Polsce stanowią uzupełnienie charakterystyki technologicznej ziarna i nasion wykonanej dla tych samych odmian zbóż i rzepaku przez laboratorium COBORU.

Wyniki dotyczące populacji starożytnych zbóż przekazano do KCRZG.

**Wszystkim wykonawcom bardzo dziękuję
za duże zaangażowanie w prace na rzecz niniejszego zadania**

WYKONAWCY:

dr inż. Anna Fraś

dr inż. Magdalena Wiśniewska

mgr inż. Damian Gołębiewski

mgr inż. Kinga Gołębiewska

mgr.inż. Beata Kamińska

mgr inż. Olga Paczkowska

mgr inż. Wojciech Wodzyński

prof. dr hab. Danuta Boros

Technicy: Magdalena Bodzon,

Monika Skonieczna